

ФЕДЕРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ДУМИ І ПІСНІ

Ню Йорк — New York
1918

Федерація Українців в Злучених Державах

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

ДУМИ І ПІСНІ

Ню Йорк — New York
1918

ПІСНІ.

1.

Тече вода в синє море,
Та не витікає,
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі;
Грає синє море,
Грає серце козацькеє,
А думка говорить:

“Куди ти йдеш не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?
На чужині не ті люде,
Тяжко з ними жити!
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.”

Сидить козак на тім боці,—
Грає синє море,
Думав: доля зострінеться, —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
До дому ключами.
Плаче козак, шляхи биті
Заросли тернами.

2.

Ой по горі ромен цвіте,
Долиною козак іде
Та у журби питається:
Де та доля пишається?

Чи то в шинках з богачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі
З вітром віється по волі?

Не там, не там, друже-брате!
У дівчини в чужій хаті,
Та в рушнику та в хустині
Захована в новій скрині.

3.

На-що мені женитися,
На-що мені братись?
Будуть з мене молодого
Козаки сміятись.
“Оженився,” скажуть люде,
“Голодний і голий,
Занапастив нерозумний
Молодую волю!”

Воно й правда. Щож діяти?
Навчіть мене люде!
Іти хиба до вас в найми?
Чи до ладу буде?
Не буду я чужі воли
Пасти, заганяти,
Не буду я в чужій хаті
Тещу поважати.

А буду я красуватись
В голубім жупані,
На конику вороному
Перед козаками.

Найду собі чорнобривку
В степу при долині,
Високу могилоньку
На тій Україні.

На весілля товариство
Вийде погуляти
Та винесе самопали,
Викотить гармати.
Як понесуть товариша
У нову світлицю,
Загомонять самопали,
Гукнуть гаківниці.

Як положать отамана
В новій хаті спати,
Заспіває як та мати
Велика гармата.
Співатиме, кричатиме
Не одну годину,
І рознесе тую славу
По всій Україні.

4.

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала...
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

І вийшов до неї
З зеленого гаю

Козак молоденький.
Цілує, вітає,
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою
І йдучи співають,
Як діточок двоє;
Під тую калину
Прийшли, посідали
І поцілувались...

Якогож ми раю
У Бога благаєм?
І самі не знаєм!
Рай у вічі лізе,
А ми в церкву лізем
Заплющивши очі,
Такого не хочем!
Сказав би я правду,
Та що з неї буде?
Самому завадить,
А попам та людям
Однаково буде!

5.

Якби мені черевики,
То пішлаб я на музики...
Горенько моє!
Черевиків немає,
А музика грає, грає,
Жалю завдає!

Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю...
Доленько моя!
Глянь на мене чорнобриву,
Моя доле неправдива,
Безталанна я!

Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках,
Я світом нужу...
Без роскоші, без любови
Зношу свої чорні брови,
У наймах зношу!...

6.

Ой маю, маю я оченята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Ой маю, маю і рученята —
Нікого, матінко, та обнімати,
Нікого, серденько, та обнімати!

Ой маю, маю і ноженята —
Та ні з ким, матінко, потанцювати,
Та ні з ким, серденько, потанцювати!

7.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море.
Воно знає, де мій милий,
Бо його носило;
Воно скаже, сине морє,
Де його поділо.

Коли милого втопило,
Розбий сине море!
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе.
Найду його, пригорнуся,
На серці зомлію.
Тогді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!

Колиж милий на тім боці —
Буйнесенький, знаєш,
Де він ходить, що він робить:
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче, то й я плачу;
Коли ні, співаю;
Колиж згинув чорнобривий,
То й я погибаю.

Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий;
Червоною калиною
Постав на могилі!
Буде легче в чужім полі
Сироті лежати:
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.

І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люде.
Я в вечері посумую,
А в ранці поплачу;
Зійде сонце, утру сльози,
Ніхто й не побачить.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море!...

8.

Ой одна я, одна,
Як билинонька в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя ні долі.
Тільки дав мені Бог
Красу й карії очи, —
Тай ті виплакала
В самотині дівочій.

Ані братика я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла,
Та вже й вянути стала...
Деж дружина моя?
Де ви, добрії люде?
Їх нема, я сама,
А дружини — й не буде!...

9.

Рости, рости моя пташко,
Мій маковий цвіте,
Розвивайся, поки твоє
Серце не розбите,
Поки люде не дознали
Тихої долини...
Дознаються — пограються,
Засушать тай кинуть.

Ані літа молодії,
Повиті красою,
Ні карії оченята,
Умиті сльозою,
Ані серце твоє тихе,
Добреє, дівоче
Не заступить, не закриє
Неситії очи.

Найдуть злії, та й окрадуть...
І тебе убогу
Кинуть в пекло... Замучишся
І проклинеш Бога.
Не цвіти-ж, мій цвіте новий,
Нерозвитий цвіте!
Зовянь тихо, поки твоє
Серце не розбите.

10.

Ой люлі люлі, моя дитино,
В день і в ночі...
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

Сину, мій сину! не клени тата,
Не помяни!
Мене прокляту, — я твоя мати,
Мене клени!...

Мене не стане, не йди між люде,
Іди ти в гай,
Гай зелененький питать не буде,
Там і гуляй!

Найдеш у гаї тую калину,
То пригорнись,
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.

Як підеш в села, у тії хати,
То не журись,
А як побачиш з дітками матір,
То не дивись!

КОЗАЦЬКА СЛАВА.

11.

У неділеньку у святую,
У досвітнюю годину,
У славному, преславному
Місті, в Чигирині,
Задзвонили в усі дзвони,
З гармати стріляли,
Превелебную громаду
До купи скликали.

З святими корогвами,
Та з пречестними образами
Народ з попами
З усіх церков на гору йде,
Мов та божа бжола гуде.
З монастиря святого
У золоті, аж сяє,
Сам архимандрит вихожає,
Акафист читає,
Поклони покладає.

Поважно та тихо,
У раннюю пору,
На високу гору
Сходились полковники.
І військо, як море,
З знаменами, з бунчуками
З лугу виступало,
Та на трубах вигравало,
І на горі разом стало.

Замовкли гармати,
Оніміли дзвони,
І громада покладає
Земнії поклони.
Молебствіє архпмандрит
Сам на горі править,
Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрости дознати,
Гетьмана доброго обрати.
І одногласне, одностайне
Громада вибрала гетьмана,
Преславного Лободу Йвана,
Лицаря старого,
Брата військового.

У труби затрубили,
У дзвони задзвонили,
Вдарили з гармати,
Знаменами, бунчуками
Гетьмана укрили.
Гетьман старий ридає,
До Бога руки здіймає,
Три поклони покладає
Великій громаді
І мов дзвоном дзвонить,
Говорить:

—“Спасибі вам, панове молодці,
Преславнії Запорожці,
За честь, за славу, за повагу,
Що ви мені учинили!
А щєб красче ви зробили,
Якби замість старого
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка Наливайка.
Я стар чоловік, нездужаю встати,
Буду йому пораду давати,
По батьківськи научати,
Як на Ляха стати.
Тепер прелютая година
На нашій славній Україні:

Не мені вас, братця,
На Ляха водити,
Не мені тепёр, старому,
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко
Козакам на славу,
Щоб лякались вражі Ляхи
У своїй Варшаві!”

Громада чмелем загула,
І дзвони задзвонили,
Гармата заревла,
І бунчуками вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка Наливайка.

12. Іван Підкова

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося, осталися
Могили по полю!
Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацькее біле тіло,
В китаїку повите.
Високії ті могили
Чорніють як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.

Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може серце
Хоч трохи спочине.

Чорна хмара з за Лиману
Небо, сонце криє.
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило.
“А нуте, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!”

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
“Грай же, море!” заспівали,
Запінились хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає здовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди, туди —
Де-то будь роботі?
Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку; човни стали.
“Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!”
—“Добре, батьку отамане!”

Кругом заревіло.

“Спасибі вам!”

Надів шапку.

Знову закипіло

Синє море; здовж байдака

Знову похожає

Пан отаман, та на хвилю

Мовчки поглядає.

13. Тарасова Ніч.

На розпутті кобзар сидить

Та на кобзі грає;

Кругом хлопці та дівчата —

Як мак процвітає.

Грає кобзар, виспівує,

Вимовля словами,

Як Москалі, Орда, Ляхи

Бились з козаками;

Як збиралась громадонька

В неділеньку в ранці;

Як ховали козаченька

В зеленім байраці.

Грає кобзар, виспівує,

Аж лихо сміється:

“Була колись Гетьманщина,

Та вже не вернеться;

Було колись панували,

Та більше не будем...

Тії слави козацької

По вік не забудем!

Україно, Україно!

Ненько моя, ненько!

Як згадаю тебе, краю,

Завяне серденько!

Де поділось козачество,

Червоні жупани?

Де поділась доля, воля,

Бунчуки, гетьмани?

Де поділось? Ізгоріло!
А чи затопило
Синє море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!
Грай же море! мовчіть гори!
Гуляй, буйний, полем!
Плачте діти козацькі!
Така ваша доля!

“Встає хмара з за Лиману,
А другая з поля:
Зажурилась Україна —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не ратує,
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина,
Немає де дітись;
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані,
Без попа ховають;
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають!
Як та галич поле криє,
Ляхи, уніяти
Налітають, нема кому
Порадоньки дати.
Обізвався Наливайко —
Не стало кравчини!
Обізвався козак Павлюга —
За нею полинув.
Обізвався Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
“Бідна моя Україно,
Стоптана Ляхами!”

Обізвавсь Тарас Трясило
Віру ратувати,
Обізвався орел сизий,
Та й дав Ляхам знати!
Обізвався пан Трясило:
“А годі журиться!
А ходім лиш, пани брати,
З Поляками биться!”

Вже не три дні, не три ночі,
Беться пан Трясило;
Од Лимана до Трубайла
Трупом поле крилось.
Ізнемігся козаченько,
Тяжко зажурився,
А поганий Конецьпольський
Дуже звеселився;
Зібрав шляхту всю до купи,
Та й ну частувати.
Зібрав Тарас козаченьків
Поради прохати:
“Отамани, товариші,
Брати мої, діти!
Дайте мені порадоньку:
Що будем робити?
Бенкетують вражі Ляхи,
Наше безголова.”
— “Нехай собі бенкетують,
Нехай на здоровя!
Нехай кляті бенкетують,
Поки сонце зайде,
А ніч-мати дасть пораду:
Козак Ляха знайде.”
— “А поки що, одпочиньмо!
Чи багато наших?”
— “Трохи пане отамане,
Тай ті щось ледачі.”
— “Зледачили? Побачимо!
Нема чого ждати!
Бенкетуйте-ж, вражі Ляхи
Прийду помагати,
Прийду, Ляхи, почастую
Не медом-ситою,

Ні, прокляті католики,
Кровю червоною
Почастую за Павлову
Праведную душу!
А коли ні, Боже милий,
Сам випити мушу.
Боже, нехай пропадає
Голова Тараса!
Дай то тільки, щоб та шляхта
Кровю упилася!
Годі й мою головоньку
Нехай ворон будить:
Не прокинусь! Товариші!
Що буде, то й буде!
Сю ніч Ляхів католиків
Ходім частувати!
Чи так, брати, отамани?”
— “Що маєм казати!
Роби, пане отамане,
Як сам добре знаєш,
А ми будем помагати,
Поки силу маєм”,
— “Добре, хлопці!” Пішов нишком,
Люлечку смакує,
Дума думку, поглядає...
Доля-ж бенкетує.

Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба,
Ревнула гармата;
Прокинулись Ляшки, панки
Нікуди втікати!
Прокинулись Ляшки-панки
Тай не повставали:
Зійшло сонце, Ляшки-панки
Покотом лежали.

Червоною гадюкою
Несе Альта вісти,
Щоб летіли крюки з поля
Ляшків-панків їсти.

Налетіли чорні крюки
Вельможних будити;
Зібралось козацество
Богу помолитись.
Закрякали чорні крюки,
Виймаючи очи;
Заспівали козаченьки
Пісню тії ночі,
Тії ночі кривавої,
Що славою стала
Тарасові, козацеству,
Ляхів що приспала.

Над річкою, в чистім полі,
Могила чорніє;
Де кров текла козацькая,
Ірава зеленіє.
Сидить ворон на могилі,
Та з голоду криче...
Згада козак Гетьманщину,
Згада, та й заплаче.”

14.

У тієї Катерини
Хата на помості,
Із славного Запорожжя
Наїхали гості:
Один Семен Босий,
Другий Іван Голий,
Третій славний вдовиченко
Іван Ярошенко.
— Зїздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як ся Катерина. —
Один каже: “Брате!
Як-би я багатий,
То оддавби все золото
Отсій Катерині
За одну годину”

Другий каже: “Друже!
Як-би я був дужий,
То оддавби я всю силу
За одну годину.
Отсій Катерині.”
Третій каже: “Діти!
Нема того в світі,
Чогоб міні не зробити
Для сієї Катерини
За одну годину.”

Катерина задумалась
І третьому каже:
“Єсть у мене брат єдиний
У неволі вражій,
У Криму десь пропадає.
Хто його достане,
То той мені, Запорожці,
Дружиною стане!”

Разом повставали,
Коней посідали,
Поїхали визволяти
Катриного брата.
Один утопився
У Дніпровім гирлі,
Другого в Козлові
На кіл посадили,
Третій, Іван Ярошенко,
Славний вдовиченко,
З лютої неволі,
Із Бакчисараю
Брата визволяє.

Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
“Вставай, вставай Катерино,
Брата зустрічати!”
Катерина подивилась
Та й заголосила:
“Се не брат мій, се мій милий!
Я тебе дурила!”
“Одурила!” І Катрина

До-долу скотилась
Головонька. “Ходім, брате,
З поганої хати!”
Поїхали Запорожці
Вітер доганяти.

Катерину чорнобриву
В полі поховали,
А славнії Запорожці
В степу побратались.

15. Чернець.

У Київі на Подолі
Було колись, і ніколи
Не вернеться, що діялось,
Не вернеться сподіване,
Не вернеться... А я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю додавати.

У Київі на Подолі
Братерська наша воля
Без холопа і без пана
Сама собі у жупані
Розвернулася весела,
Оksamитом шляхи стеле
І єдвабом застилає
І нікому не звертає.

У Київі на Подолі
Козаки гуляють,
Як ту воду цебром-відром
Вино розливають.
Льохи, шинки з шинкарками,
З винами, медами
Закупили Запорожці,
Тай тнуть коряками.
А музика реве, грає,

Людей звеселяє,
А із братства те бурсацтво
Мовчки виглядає:
Нема голій школі волі,
А то-б догодила!

Когож то там з музиками
Люде обступили?

В червоних штанях оксамитних,
Матнею вулицю мете,
Іде козак. Ох літа, літа,
І що ви творите! На теж
Старий ударив в заклабуки,
Аж встала курява. Отак!
Тай ще приспівує козак:
“По дорозі рак, рак,
Нехай буде так, так!
Як би таки, молодиці,
Посіяти мак, мак!
Дам лиха закаблукам,
Закаблукам лиха дам,
Достанеться й передам.
А вжеж тії закаблуки
Набралися лиха, муки.
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам
Достанеться й передам!”

Аж до Межигорського Спаса
Протанцював сивий,
А за ним і товариство
І весь святий Київ.
Дотанцював аж до брами,
Крикнув: “Пугу! Пугу!
Привітайте, святі ченці,
Товариша з Лугу!”
Святу браму одчинили,
Козака впустили,
І знов браму зачинили
На вік зачинили
Козакові.

Хтож сей сивий
Попрощався з світом?
Семен Палій, Запорожець,
Лихом недобитий.

Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить;
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить на пригорі
Та хоч пожуритись.
Іде чернець Дзвонкову
У яр воду пити,
Та згадує як то тяжко
Було в світі жити.
Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої,
Літа молодії.
Бере святе письмо в руки,
Голосно читає,
А думкою старий чернець
Далеко літає.

І тихнуть божії слова,
І в келії неначе в Січі
Братерство славне ожива,
А сивий гетьман мов сова
Ченцеві зазирає в вічі.
Музика, танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги... і Єнисей...
І покотились із очей
На рясу сльози.

Бий поклони,
І плоть старечу усмирай,
Святе писаніє читай,
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеві не потурай!
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе весь вік дурило, —

Приспиж його і занехай
Борзну свою і Хвастовщину!
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають, щоб ти знав...

І старець тяжко заривав,
Читав писаніє покинув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурився:
“Для чогож я на світ родився,
Свою Україну любив?”

До утрени завив з дзвіниці
Великий дзвін. Чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чотки взяв,
І за Україну молиться
Палій чернець пошкандибав.

“Молися, старче, бий поклони,
Поки й малих дітий погонять
Гатить глибокі болота!
На світі все, бач, суєта!
Молися, бий собі поклони!”
Моливсь чернець за Україну,
Зробив хрест і домовину,
Та смерть барилася, не йшла,
Поки гармата заревла
Із Глухова по Україні.

Почув чернець, не дохрестився,
Тільки на небо подивився,
Та щось промовив, застогнав
І душу Богові послав,
А сам з труною одружився.

Стогнали дзвони, завивали,
Кияни гори укривали,
Ченця Семена Палія
Ченці мов гетьмана ховали.

16. Богданова Могила

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Отто церква Богданова:
Там-то він молився,
Щоб Москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй Богдане!
Не так воно стало:
Москалики, що зазріли,
То все очухрали.
Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льохи твої розкопують
Та тебеж і лають,
Що за труди не находять...
Оттак-то Богдане!
Занапастив-еси вбогу
Сирсту Україну.
За-те ж тобі така й дяка!
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,
Байстриюки Єкатерины
Сараною сіли.
Оттаке-то Зиновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що “все-то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та полякам.” Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються з України
Стороннії люде...

Не смійтеся, чужі люде!
Церква-домовина
Розвалиться, а з під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

17.

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий,
Встає сам у ночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
— “Наносили землі,
Та й до дому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти:
По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата;
Крови брата впились,
І в степу полягли
У могилі заклятій.”
Та й замовк, зажуривсь
І на спис похиливсь
Став на самій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко, тяжко ридав,
Сині хвилі голосили.
З-за Дніпра, із села
Луна степом пішла,
Треті півні співали.

Провалився козак,
Затрусився байрак,
А могила застогнала.

18.

Ой чого ти почорніло,
Зеленеє поле?
— Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка,
На чотири милі,
Мене славні Запорожці
Своїм трупом вкрили.
Та ще мене гайворони
Укрили з півночі,
Клюють очі козацькії,
А трупу не хочуть.
Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю.
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетесь на волю,
Будете орати
Мене з тиха, та орючи
Долю проклинати...

НА УКРАЇНІ.

19.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть;
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матери вечерять ждуть.

Сімя вечерея коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все. Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

20. Розрита Могила

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок невинних
Звичаю не вчила?

— "Молилась я, турбувалась,
День і ніч не спала,
Моїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої діти,
Мої добрі квіти, —
Панувала і я колись
На широкому світі.
Панувала! О Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Україну,
Що колишучи співала
Про свою долю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!...
Ой Богдане, Богданочку!
Як би була знала,
У колысці б придушила,
Під серцем приспала!
Степи мої запродав
Жидові, Німоті;
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро брат мій, висихає
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.

Нехай рие, розкопує,
Не своє шукає;
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
Та з матери полатану
Сорочку здимати!
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати!"

На четверо розкопана
Розрита могила.
Чого вони там шукали?

Що там схоронили
Старі батьки? — Ех якби то,
Якби-то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали-б діти,
Мати-б не ридала.

21. Чигирин

Чигирине, Чигирине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина лине
За вітрами холодними,
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили,
Твоя слава; і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв,
І на сміх не скаже!

За щож боролись ми з Ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили,
Щож на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу. Заснула
[Вкраїна,
Буряном укрилась, цвіллю зацвіла,

В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала.

А надію

Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.
Нехайже вітер все розносить
На неокраїнім крилі,
Нехайже серце плаче, просить
Святої правди на землі!

Чигирине, Чигирине,
Мій друже єдиний!
Проспав еси степи, ліси
І всю Україну!
Спиж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани.

Помолившись, і я б заснув...
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово.
Може викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упруги
Може зорю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І налють живої
Козацької тії крові,
Чистої, святої.

Може, може... а між тими,
Між ножами рута
І барвінок розіветься,
І слово забуте,
Моє слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадається, і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!

Спи, Чигрине! Нехай гинуть,
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі!

22.

Ой виострю товариша,
Засуну в халяву,
Та піду шукати правди
І тієї слави.
Ой піду я не лугами
І не берегами,
І піду я не шляхами,
А понад шляхами,
Та спитаю в жидовина,
В багатого пана,
У шляхтича поганого
В поганім жупані,
І у ченця, як трапиться:
Нехай не гуляє,
А святе письмо читає,
Людей поучає,
Щоб брат брата не різали
Та не окрадали,
Та в москалі вдовиченка
Щоб не оддавали.

23.

По улиці вітер віє
Та сніг замітає,
По улиці по під тинню
Вдова шкандибає
Під дзвіницю, сердешная,
Руки простягати
До тих самих, до багатих,
Що сина в салдати
Позаторік заголили.
А думала жити,
Хоч на старість у невістки
В добрі одпочити...
Не довелось!... Виблагала
Тую копійчину,
Та Пречистій поставила
Свічечку за сина.

24.

Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав: Деж я прихилюсь
І де подінуся на світі?
І сниться сон мені: дивлюсь,
В садочку, квітами повита
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.
Дніпро геть-геть собі розкинувсь,
Сіяє батько та горить.
Дивлюсь: у темному садочку
Під вишнею у холодочку
Моя єдина сестра,
Многострадалиця святая,
Неначе в раї спочиває,
Та з за широкого Дніпра
Мене небога виглядає.

І їй здається: виринає
З за хвилі човен, доплива
І в хвилі човен порина...

—“Мій братіку! Моя ти доле!”
І ми прокинулися: ти
На панщині ,а я в неволі!...

Отак нам довелося йти
Ще з малечку колючу ниву!
Молися, сестро, будем живі,
То Бог допоможе перейти.

25.

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне Бога б не хвалили
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю називають
Хатину в гаї тихим раєм?
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило, —
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І повиваючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину. В тім гаю,
У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло. Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою
Ще молодую у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько плачучи з дітьми

(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм поголили,
А сестри... Сестри! Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете.

Міні аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села.
Такії, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,
А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх сльозами поливаєм.
А може й те ще... Ні, не знаю,
А так здається, сам еси...
(Бо без твоєї, Боже, волі
Ми б не нудились в раї голі!)
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами,
Та може радишся з панамі,
Як править миром? Бо дивись:
Он гай зелений похилився,
А он з за гаю виглядає
Ставок, неначе полотно,
А верби геть понад ставом
Тихесенько собі купають
Зелені віти. Правда, рай?
А подивися та спитай,
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному, святому,

За дивнії твої діла...
Отим то й ба! Хвали нікому,
А кров та сльози та хула,
Хула всьому! Ні, ні! Нічого
Нема святого на землі!
Міні здається, що й самого
Тебе вже люде прокляли...

26.

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї,
То самотньому міні
Здається, кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная Вкраїна.
Аж бачу, тільки там добро,
Де нас нема. В лиху годину
Якось недавно довелось
Міні заїхати в Україну,
У те найкраще село,
У те, де мати повивала
Мене малого, і вночі
На свічку Богу заробляла,
Поклони тяжкій бючи
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти зарані спати лягла,
А тоб ти Бога прокляла
За мій талан!

Аж страх погано
У тім хорошому селі!
Чорнійше чорної землі
Блукають люде, повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,

Неначе люде подуріли,
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім отім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини,
А препоганії пани
Жидам, братам своїм хорошим
Остатні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадуть;
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати і мовчати.

А як не бачиш того лиха,
То скрізь, здається, любо, тихо
І на Україні добро:
Між горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, кохується
На всю Україну;
А понад ним зеленіють
Широкії села,
А у селах у веселих
І люде веселі.
Воно-б може так і сталося,
Якби не осталося
Сліду панського в Україні!...

В НЕВОЛІ.

27.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люде, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре, зоре! — і сльози кануть—
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули!

28.

Веселе сонечко ховалось
В широких хмарах весняних;
Гостей зачинених своїх
Холодним чаєм напували,
І часових переміняли,
Синемундирних часових.
І до дверей на ключ замкнутих,
І до решотки на вікні
Привик я трохи, і мені

Не жаль було давно одбутих,
Давно похованих, забутих,
Моїх тяжких кровавих сльоз, —
А їх чимало розлилось
На марне поле. Хоч-би рута,
А то нічого не зійшло!
І я згадав своє село,
Кого я там, коли покинув.
І батько й мати в домовині...
І серце тяжко запеклось,
Що нікому мене згадати.
Дивлюсь: твоя, мій брате, мати
Чорнійша чорної землі
Іде, з хреста неначе знята...
Молюся, Господи, молюсь,
Хвалить тебе не перестану,
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани...

29.

Самому чудно, а деж дітись,
Що діяти і що почать?
Людей і долю проклинать?
Не варт, їй Богу! Як же жити
На чужині, на самоті,
І що робити в заперті?
Як би кайдани перегризти,
То гриз помалу б. Так не ті,
Не ті їх ковалі кували,
Не так залізо гартували,
Щоб перегризти. Горе нам,
Невольникам і сиротам
В степу безкраїм за Уралом!

30.

Не гріє сонце на чужині,
А дома надто вже пекло;
Міні не весело було
Й на нашій славній Україні:

Ні хто любив мене, вітав,
І я хилився ні до кого,
Блукав собі, молився Богу,
Та люте панство проклинав,
І згадував літа лихії,
Погані, давнії літа:
Тоді повісили Христа,
Й тепер не втік би син Марії!
Ніде не весело міні,
Та мабуть весело й не буде.
І на Україні добрі люде, —
Отже такі й на чужині!
Хотілосяб (та й то для того,
Щоб не робили Москалі
Труни із дерева чужого),
Аби хоч крихотку землі
Із за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли —
Та й більш нічого! Так то люде,
Хотілося-б, та що й гадать!
На що вже й Бога турбувать,
Коли по нашому не буде!

31.

Ой гляну я, подивлюся
На той степ, на поле,
Чи не дасть Бог милосердний
Хоч на старість волі?

Пішовби я в Україну,
Пішовби до дому,
Там би мене привітали,
Зраділиб старому.

Там би я спочив хоч мало,
Молившись Богу,
Там би я — та шкода й гадки,
Не буде нічого!

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люде добрі,
А то одурію!

32.

Добро, у кого є господа,
А в тій господі є сестра,
Чи мати добрая! Добра,
Добра такого таки з роду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилось...

І довелось колись міні
В чужій, далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, господи...

Ми довго в морі пропадали,
Прийшли в Дарью, на якор стали,
З Ватаги письма принесли,
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли
Та щось такеє розмовляли.
Я думав: де-б того добра,
Письмо чи матір взять на світі?
“А в тебе єсть?” — Жона і діти,
І дім, і мати, і сестра,
А письма нема...”

33.

І небо невмите і заспані хвилі,
І понад берегом геть-геть,
Неначе п'яний, очерет
Без вітру гнеться. Боже милий,
Чи довго буде ще міні
В отсій незамкнутій тюрмі,
По над отсим нікчемним морем

Нудити світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива
В степу пожовкла трава,
Не хоче правдоньки сказати,
А більше ні в кого спитати.

34.

І широку долину,
І високу могилу,
І вечірню годину,
І що снилось, говорилося,
Не забуду я.

Та що з того? Не побрались,
Розійшлися, мов не знали,
А тим часом дороги
Літа тії молодії
Марне пронеслися.

Помарніли ми обоє,
Я — в неволі, ти — вдовою,
Не живем, а тільки ходим
Та згадуєм тії годи,
Як жили колись.

35.

І знов міні не привезла
Нічого почта з України!
За грішнії мабуть діла
Караюсь я в отсій пустині
Сердитим Богом. Не міні
Про теє знать, за що караюсь,
Тай знать не хочеться мені!...
А серце плаче, як згадаю
Хоч не веселії случаї
І невеселії ті дні,
Що пронеслися надо мною
В моїй Україні колись.
Колись божились та клялись,
Братались, сестрились зо мною,

Поки, мов хмара, розійшлись
Без сліз, роси тії святої .
І довелося знов міні
Людей на старості... Ні, ні!
Вони з холери повмірали,
А тоб хоч клаптик переслали
Того паперу...

Ой із журби та із жалю,
Щоб не бачить, як читають
Листи тії, погуляю,
Погуляю по над морем,
Та розважу своє горе,
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене порадить,
І порадить і розважить,
І правдоньку міні скаже.

36.

Не до дому в ночі йдучи,
З куминої хати,
І не спати лягаючи,
Згадай мене брате!
А як прийде нудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Отоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Отоді згадай в пустині
Далеко над морем
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молиться Богу,
Та згадує Україну
І тебе, мій друже,
Та иноді й пожуриться,

Звичайне, не дуже,
А так тільки. На дворі, бач,
Наступає свято.
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині! Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні, завтра рано
До церкви молитися
Підуть люде. Завтраж рано
Завиє голодний
Звір в пустині, і повіє
Ураган холодний,
І занесе піском, снігом
Курінь, мою хату.
Отак міні доведеться
Свято зустрічати!

Щож діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись...
А ти, друже мій єдиний,
Як маєш журитись,
Прочитай отсю цідулу
І знай, що на світі
Тільки й тяжко, що в пустині,
У неволі жити.
Та й там живуть, хоч погано...
Щож діяти маю?
Треба-б вмерти, так надія,
Брате, не вмірає! -

37.

Заросли шляхи тернами
На тую Вкраїну,
Мабуть я її на віки,
На віки покинув!
Мабуть міні не вернутись
Ніколи до дому,
Мабуть мені доведеться
Читати самому

Оці думи... Боже милий,
Тяжко міні жити!
Маю серце широкее,
Ні з ким поділити.

Не дав єси міні долі,
Молодої долі,
Не дав єси ніколи,
Ніколи, ніколи!
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Поеднати. Минулися
Мої дні і ночі
Без радості молодії,
Так собі минули
На чужині! Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть
З ким поговорити.

Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому
Оці думи і не ділить
Ні з ким, і нікому
Не сказать святого слова,
І душу убогу
Не радувать, і не корить,
Чоловіка злого,
І умерти... О Господи,
Дай міні хоч глянуть
На народ отой убогий,
На тую Україну!
Не дай мені згинуть
Отут, на чужині!

38.

Лічу в неволі дні і ночі,
І лік забуваю!
О Господи! Як то тяжко
Тії дні минають!
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі з тиха,
Забірають за собою
І добро і лихо;
Забірають, не вертають
Ніколи нічого —
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.

Каламутними болотами
Між бурянами, за годами
Три годи сумно протекли,
Багато дечого взяли
З моєї темної комори
І в море нишком однесли,
І нишком проковтнуло море
Моє, не злато-серебро,
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі
Тії незримії скрижали
Незримим писані пером...

Нехай гнилими болотами
Течуть собі меж бурянами
Літа невольничі! А я —
Такая заповідь моя —
Посижу трошки, погуляю,
На степ, на море подивлюсь,
Тай знов мережать захожусь
Дрібненько книжечку. Рушаю.

І четвертий рік минає,
Тихенько, поволі,
І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати. Змережаю

Кровю та сльозами
Мое горе на чужині,
Бо горе словами
Не розкажеться нікому
Ніколи, ніколи,
Ніде на світі! Нема слов
В далекій неволі,
Немає слов, немає сльоз,
Немає нічого,
Нема навіть кругом тебе
Великого Бога!
Нема на що подивитись,
З ким поговорити;
Жить не хочеться на світі,
А сам мусиш жити!

Мушу, мушу, а для чого?
Щоб не губить душу?
Не варт вона того жалю!
Ось для чого мушу
Жить на світі, волочити
В неволі кайдани:
Може ще я подивлюся
На мою Україну!
Може ще я поділюся
Словами-сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами.
Бо немає в мене роду
На всій Україні,
Та все таки не ті люде,
Що на цій чужині.
Гуляв би я понад Дніпром
По веселих селах,
Та співав би свої думи
Тихі, невеселі,
Дай дожити, подивитись,
О Боже мій милий,
На лани тії зелені
І тії могили!
А не даси, то донеси
На мою Вкраїну

Мої сльози, бо я, Боже,
Я за неї гину!
Може мені на чужині
Лежать легше буде,
Як иноді в Україні
Згадувати будуть!
Донесиж, мій Боже милий,
Або хоч надію
Пошли в душу! Бо нічого,
Нічого не вдію
Убогою головою,
Бо серце холоне,
Як подумаю, що може
Мене похоронять
На чужині, і ці думи
Зо мною сховають,
І мене на Україні
Ніхто не згадає!

А може тихо за літами
Мої мережані сльозами
І долетять коли-небудь
На Україну, і падуть
Неначе роси над землею,
На щире серце молодее,
Сльозами тихо упадуть.
І покиває головою
І буде плакати зо мною,
І може, Господи, мене
В своїй молитві помяне!

Нехай як буде, так і буде,
Чи то плисти, чи то брести!
Хоч доведеться розп'ястись,
А я таки мережать буду
Тихенько білії листи.

ДУМИ МОЇ.

39.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На що стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали-б люде, що в мене болить,
Не питали-б, за-що проклинаю долю,
Чого нужу світом. "Нічого робить,"
Не сказали-б на сміх.

Квіти мої, діти!
На-що ж вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може і вгадав.

Може найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на сі думи;
Я більше не хочу.
Одну сльозу з очей карих,
І — пан над панами!
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темнії ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі.
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині.
Не хотілось в снігу, в лісі
Козацьку громаду
З булавами, з бунчуками
Збирать на пораду.
Нехай душі козацькії
В Україні витають:
Там широко, там весело
Од краю до краю.
Як та воля, що минулась,
Дніпр широкий — море,
Степ і степ, ревуть пороги,
І могили — гори.
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля,
Там шляхтою, Татарами
Засівала поле;
Засівала трупом поле
Поки не остило...
Лягла спочить; а тим часом
Виросла могила,
А над нею орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають.
Все співають, як діялось,
Сліпі небораки —
Бо дотепні. А я, а я
Тільки вмію плакати,
Тільки сльози за Вкраїну,
А слова немає...
А за лихо — та цур йому!

Хто його не знає?
А надто той, що дивиться
На людей душою.
Пекло йому на сім світі,
А на тім...

Журбою
Не накличу собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні,
Я їх заховаю.
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сміється.
Нехай думка як той ворон
Літає та краче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче —
Нишком: люде не побачуть,
То й не засміються...
Не втирайтеж мої сльози,
Нехай собі ллються,
Чуже поле поливають
Що дня і щі ночі,
Поки попи не засиплють
Чужим піском очи.
Оттаке-то! А що робить?
Журба не допоможе.
Хтож сироті завидує,
Карай того, Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас,
Деж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
По під тиньню сиротами,
А я — тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щиру правду,
А ще може й славу...

Привитайже моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

40.

Чого мені тяжко? чого мені нудно?
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш? що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, на віки засни,
Невкрите, голодне. А люд навісний
Нехай скаженіє! Закрий, серце, очі!...

41.

Минають дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить;
І все заснуло, — і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем завмирати,
І гнилою колодою
По світу валятись;
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні, то проклинать
І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі;
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі,
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого! однаково —
Чи жить, чи загинуть...

Доле, де ти? доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

42.

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой.
А иноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу!
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гілля,
Одно-однісеньке під тинем
Сидить собі в старій ряднині, —
Мені здається, що се я,
Що се-ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи
Воно не бачити ме волі,
Святої воленьки, що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа,
Що він не знати ме, де дітись
На сім широkim вольнім світі,
А піде в найми; і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де небудь прихиливсь,
То оддадуть у москалі...

43.

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває.
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії,
Вітає радість і надія
В очах веселих. Любо їм,
Очам не грішним, молодим!
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють. Тільки я
Неначе заклятий дивлюся
І нишком плачу, плачу я...
Чогож я плачу? Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

44.

Я не нездужаю нівроку,
А щось такеє бачить око,
І серце жде чогось. Болить,
Болить і плаче і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години
Мабуть ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі,
Вона заснула, цар Микола
її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі небога
До суду божого страшного!
А панство буде колихать,
Храми, палати мурувать,
Любить царя свого дурного
Та византіїство прославлять,
Та й більше, бачиться, нічого!

45.

Царям, всесвітнім шинкарям
І дукачі, і таляри,
І пута кутії пошли!
Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою ти силу низпошли!
Мені-ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай,
І більш нічого не давай!

Царів, кровавих шинкарів
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй!
Трудящим людям всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!
А чистих серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої,
Щоб чистоту їх соблюли!
Мені-ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли!

Злоначающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!
А доброзичдушним рукам
І покажи і поможи,
Святую силу низпошли!
А чистих серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої
І чистоту їх соблюди!
А всім нам в купі на землі
Єдиномисліє подай,
І братолюбіє пошли!

46.

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий,
За щож тебе, світе-брате,
В своїй добрій, теплій хаті
Оковано, одурено,
Кадилами окурено,
Багрянницями закрито
І розп'ятем добитого?...
Не добито! Стерепенися
Та над нами просвітися!
Просвітися!... Будем, брате,
З багрянниць онучі драти,
Люльки з кадил закурят,
Явленими піч топити,
Кропилами будем, брате,
Нову хату вимітати.

47.

І день іде, і ніч іде...
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся: чому не йде
Апостол правди і науки?!

48.

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зіма!...
Сиди один в холодній хаті
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись нема,
Анікогісінького нема!
Сидиж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту сніжину по степу...
Сидиж один собі в кутку.

Не жди весни, святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди
І нічогісінько не жди.

49.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій не-своїй землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: “Молись,
Молися, сину! За Вкраїну
Його замучили колись.”

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні.
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

50. Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, оттоді я
І лани і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того —
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кровю
Волю окропіте!
І мене в сімї великій,
В сімї вольній новій,
Не забудьте помянути
Не злим тихим словом!

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ І ІМЕН

3. С а м о п а л — стародавня рушниця, з котрої стріляли підпалюючи льонт. **Г а к і в н и ц я** — такаж рушниця, але тяжка; стріляючи не держали в руках, але ставили на деревляну підставу.

11. Ч и г и р и н — місто над рікою Тясмином в київщині, колишня столиця українських гетьманів. **Іван Лобода** і **Павло Наливайко** — козацькі отамани, проводирі в перших українських війнах з Польщею 1593-1596 р. **З н а м е н а** — прапори. **Б у н ч у к и** — китиці з кінських хвостів уживані в козацькій війську так як прапори. **Б у л а в а** — гетьманська палиця, знак гетьманської влади.

12. І в а н П і д к о в а — козацький отаман, ходив походами на турецьку Молдавію; чи нападав аж на Царгород і Синопу, невідомо. Польський король Степан Баторій піймав його зрадою в свої руки і велів відрубати голову у Львові в 1578 р. **Ц а р г р а д** — Царгород, Константинополь. **С и н о т а** — турецьке місто над Чорним Морем в Малій Азії. **Б а й д а к** — козацьке судно, великий човен. **Л и м а н** — Дніпрове гирло, де ріка вливає ся в море. **Р и б а л к а** — риболов (птаха). **П о с т а в е ц ь** — збанок.

13. Т а р а с о в а Н і ч — битва коло Переяслава 1628 р., в котрій отаман Тарас з козаками розгромили польське військо, що під командою Конецьпольського і Потоцького йшло у смиряти Україну. **Переяслав** — місто на півден-

ний схід від Київа над рікою Трубежем (Трубайлом), там де до Трубежа вливається річка Альта, тепер в Полтавській губернії. П а в л о Н а л и в а й к о (Кравченко) — козацький отаман, котрого Поляки по невдачнім повстанню взяли в неволю, мучили і покарали смертю в Варшаві 1597 року. Б а й р а к — ліс в степовій долині.

14. К р и м — півострів над Чорним Морем, на полудни України, до кінця 18 віку татарська держава і ще тепер заселений Татарами. Б а к ч и с а р а й — місто на Криму, колишня столиця татарських ханів. К о з л о в — місто на Криму.

15. С е м е н П а л і й, родом з Борзни (в Чернігівщині), був довго кошовим на Запорожжю і здобув велику славу і прихильність в народі. З Запорожжя перейшов на правобічну Україну, що належала до Польщі і була зовсім опустіла від довгих воєн і турецьких нападів, осів в місті Фастові (в Київщині), почав скликати людей і організувати козацчину та порозуміватися з Мазепою, тодішнім гетьманом на лівобережній Україні (під московським панованєм), щоб злучитися разом. Але Мазепа боявся великої популярности Палія, піймав його в Бердичеві та вислав в Москву, а цар Петро, за намовою Мазеви, заслав його в Енисейск на Сибірі. По чотирох роках випустив його на волю, щоб зеднати собі нарід на Україні, і в битві під Полтавою 1709 р. Палій бився по стороні Петра проти Мазеви. Потім знов вернувся на правобічну Україну і як хвастівський полковник старався визволити її з під Польщі. Лишився переказ, що на старість вступив в монастир і помер ченцем. М е ж и г о р с ь к и й С п а с — монастир недалеко Київа, куди багато козаків ішло на старість “спасати душу”. П о д о л — долішна часть

Київа над самою рікою. Глухів — місто на півночі України, по Мазепі столиця українських гетьманів. Дзвонкова — майдан коло Межигорського Монастиря. Матня — середня часть штанів, широкі штани. Закаблуки — підковані зап'ятки (обцаси). Клобук — чернечий каптур на голову. П'ятериця — чернеча палиця. Чотки — шнурок з гузиками, щоб числити молитви (рожанець).

16. Суботів — село в чигиринському повіті, маєток Хмельницького, де його й поховали в церкві ним самим збудованій. Церква стоїть до нині, але в 1664 р. польський воєвода Степан Чарнецький спустошив Чигиринщину, спалив Суботів і велів тіло Хмельницького на наругу викинути з гробу. Олексій — цар Олексій Михайлович, котрому Хмельницький піддав Україну. Катерина — цариця Катерина II., котра скасувала останні вільности України.

17. Байрак — лісок в степовій долині. Запродав Гетьман — коли українські гетьмани кликали на поміч Татар або Турків, то не вважали на союз все таки вертаючись з України вони забирали з собою багато невільників.

18. Берестечко — село на Волині, недалеко австрійської границі, памятке поразкою, якої дознав в 1651 р. Хмельницький з українським військом від Поляків, одною з найтяжших в історії України.

20. Богдан — Богдан Хмельницький. Жидова, Німота — багато землі на степах дістали від цариці Катерини або купили Німці та Жиди.

21. Чигирин — містечко над річкою Тясмином в південній київщині, тепер мале і неважне, але колись славне, за Хмельницького і по Хмельницьким резиденція українських гетьманів і наче столиця України. Юродивий —

дурноватий, божевільний. Ц в і л ь — пліснь. У-
п р у г — запряг волів, поле, котре можна за од-
ним разом зорати парою волів. О б о ю д н и й
— острій з двох боків.

22. М о с к а л ь — салдат, жовнір.

23. Т и н — пліт.

25. Е л е г і я — жалібна поема. Л о б и п о-
г о л и т и — взяти до війська.

28. Той вірш написаний в слідчій арешті
в Петербурзі і присвячений Костомарову, кот-
рого арештовано разом з Шевченком і девяти
Українцями. Мати Костомарова приїхала була
до Петербурга бачитися з сином в арешті. Ч а -
с о в и й — стражник, надзиратель. С и н є м у н-
д и р н и й — в синім жандармському мундирі.
Р е ш о т к а — ґрати.

29. В неволі, на заслання пробув Шевченко
десять літ: в Оренбурзі, в Орській кріпості, над
Аралським озером в Азії, знов в Оренбурзі, і
в кінці в Новопетрівському форті над Каспій-
ським морем.

32. Д а р я (Сир-Даря) — ріка, що вливається
до Аралського озера. В а т а г а — військовий
пост в степу.

43. А л м а з — дорогий камінь, діамант.

45. С о б л ю с т и — зберегти, заховати.
Д о б р о з и ж д у щ и й — добре будуючий, доб-
ре роблячий.

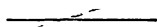
46. Р о с п я т і є — хрест. Я в л е н і — чудо-
творні образи.

50. К р у ч а — крутий, стрімкий беріг Дні-
пра.

З М І С Т:

	стор.
1. Тече вода в синє море	3
2. Ой по горі ромен цвите	4
3. Нащо мені женитися	4
4. Зацвіла в долині	5
5. Якби мені черевики	6
6. Ой маю, маю я оченята	7
7. Вітре буйний, вітре буйний	7
8. Ой одна я, одна	8
9. Рости, рости моя пташко	9
10. Ой люлі люлі	10
11. У неділеньку у святую	11
12. Іван Підкова	13
13. Тарасова Ніч	15
14. У тієї Катерини	19
15. Чернець	21
16. Богданова Могила	25
17. За байраком байрак	26
18. Ой чого ти почорніло	27
19. Садок вишневий коло хати	28
20. Розрита Могила	28
21. Чигирин	30
22. Ой виострю товариша	32
23. По улиці вітер віє	33
24. Минаючи убогі села	33
25. Якби ви знали, паничі	34
26. І виріс я на чужині	36
27. Сонце заходить, гори чорніють	38
28. Веселе сонечко ховалось	38
29. Самому нудно, а деж дітись	39
30. Не гріє сонце на чужині	39
31. Ой гляну я, подивлюся	40

	стор.
32. Добро, у кого є господа	41
33. І небо невмите і заспані хвилі	41
34. І широку долину	42
35. І знов мені не привезла	42
36. Не до дому в ночі йдучи	43
37. Заросли шляхи тернами	44
38. Лічу в неволі дні і ночі	46
39. Думи мої, думи мої	49
40. Чого мені тяжко	52
41. Минають дні, минають ночі	52
42. І золотої й дорогої	53
43. Огні горять, музика грає	54
44. Я не нездужаю нівроку	54
45. Царям, всесвітнім шинкарям	55
46. Світе ясний, світе тихий	56
47. І день іде, і ніч іде	56
48. Минули літа молодії	56
49. Мені однаково, чи буду	57
50. Заповіт	58
Пояснення слів і імен	59

Ціна 25 центів

УКРАЇНСЬКА ДРУКАРСЬКА І ВИДАВНИЧА СПІЛКА
19 E. 7TH STREET, NEW YORK, N. Y.

